

En introduktion till nytestamentlig textkritik

TOMMY WASSERMAN

Ansgar høyskole for teologi, musikk og psykologi

wasserman@ansgarskolen.no

INLEDNING

Nytestamentlig textkritik innefattar studiet av grekiska handskrifter och andra textvittnen såsom tidiga översättningar till syriska, latin, koptiska och andra språk, samt citat från NT av kyrkofäderna med målet att rekonstruera den ursprungliga texten, eller den ”initiala texten” – det tidigaste möjliga stadiet av texttraditionen som går att rekonstruera.¹

Originalen, eller *autograferna* till de nytestamentliga skrifterna finns nämligen inte bevarade, men på grund av de kristnas produktion och intensiva användning av de skrifter som kom att kanoniseras finns idag över fem tusen grekiska handskrifter av varierande ålder, material och textkaraktär bevarade. Ett av de tidigaste manuskripten, $\mathfrak{P}^{52}$, är ett fragment stort som ett visitkort från en codex (bok) med text på fram- och baksida från Joh 18:31–33, 37–38. Papyren dateras till ca. 150 e.v.t. (+50 år), alltså bara några årtionden efter att evangeliet författades.

Förutom det klassiska målet att rekonstruera den initiala texten intresserar sig textkritiken också allt mer av andra aspekter av texttraditio-

---

¹ Det är svårt att exakt definiera vad termen ”originaltext” innebär. Åsyftas författarens avsedda text? Autografen? Den text som publicerades eller skickades i ett brev? Eller kanske den som samlades med andra och gavs ut? Dessutom är det oklart om en sådan originaltext alls är möjlig att rekonstruera. Därför föredrar de flesta forskare idag att istället tala om den ”initiala texten” (ty. ”Ausgangstext”). Man menar då den tidigast möjliga texten som går att rekonstruera.

nen. De äldsta nytestamentliga handskrifterna är bland de tidigaste kristna artefakterna över huvud taget – ett underskattat källmaterial som kan säga mycket om de socio-kulturella och intellektuella miljöer där de producerades och användes. Dessutom kan textvarianter som uppstått när skrivare som kopierat texten mer eller mindre omedvetet avvikit från sin förlaga (eller förlagor) tjäna som fönstergluggar som ger oss inblickar i århundraden av kyrkans historia, kultur och teologi. Se till exempel Judas 5, där en unik textvariant har bevarats i $\mathfrak{P}^{72}$.² Medan andra handskrifter säger att det var ”Herren”, ”Gud” eller ”Jesus” som räddade sitt folk ut ur Eypthen talas det i $\mathfrak{P}^{72}$ om ”hur Gud Kristus först räddade sitt folk ut ur Egypten” (Jud 5). Textkritiken kan här intressera sig för vilken teologi en sådan läsart ger uttryck för.

I och med ett nyvaknat intresse för materiella kulturer, antika medier, ny filologi och digital humaniora har många forskare distanserat sig från textkritikens klassiska mål, att rekonstruera en hypotetisk abstrakt ”originaltext”, och istället fokuserat intresset på handskrifterna i sin egen rätt, dess texter såväl som ”paratexter”.³ Denna breddning av textkritiken är välkommen samtidigt som det är onödigt att spela ut det ena målet mot det andra – faktum är att de olika aspekterna kan befrukta varandra. För att förstå en texts förändring och reception måste man samtidigt kartlägga dess historia, ursprung och fysiska medium över tid.⁴

---

² $\mathfrak{P}^{72}$ omfattar Judas och 1–2 Petrusbrevet som delar av en bok i vilken även icke-kanoniska skrifter ingått. För en beskrivning av hur samlingen vuxit fram över tid, se Tommy Wasserman, ”Papyrus 72 and the Bodmer Miscellaneous Codex”, *NTS* 51 (2005): 137–154, samt Brent Nongbri, ”Recent Progress in Understanding the Construction of the Bodmer ’Miscellaneous’ or ’Composite’ Codex”, *Adamantius* 21 (2015): 171–172.

³ Denna utveckling har också gynnats av digitaliseringen av handskrifter som formligen exploderat de senaste årtiondena. De två viktigaste webbplatserna för digitaliserade nytestamentliga handskrifter är *New Testament Virtual Manuscript Room* (nt.vmr): <https://ntvmr.uni-muenster.de/> och The Center for the Study of New Testament Manuscripts (CSNTM): <http://www.csntm.org/manuscript>.

⁴ Michael W. Holmes, ”New Testament Textual Criticism in 2020: A (Selective) Survey of the *Status Questionis*”, *EC* 11 (2020): 13–14.

Ytterst kan den textkritiska uppgiften sägas ha tre huvudaspekter: 1) att samla och organisera textunderlaget (manuskript, tidiga översättningar och kyrkofäders citat); 2) att utveckla och tillämpa metoder för att utvärdera denna mängd av material för att rekonstruera den initiala texten där det finns textvariation; 3) att rekonstruera hela textens historia genom århundraden så långt underlaget tillåter.

KOPIERINGSPROCESSEN

Innan Gutenberg uppfann boktryckarkonsten på 1400-talet kopierades Nya testamentets böcker av skrivare – bokstav för bokstav och ord för ord – från äldre förlagor. Först på papyrus, och senare på pergament och papper. Fastän de flesta skrivarna försökte göra så trogna avskrifter av texten som möjligt var det oundvikligt att de ibland ändrade texten genom att antingen lägga till, utelämna, eller ersätta ord, eller genom att ändra ordföljden. De flesta av dessa ändringar är rena stavfel eller uppenbara skrivfel som enkelt kunde rättas till av senare skrivare och som inte påverkar textens betydelse. Men då och då resulterade ändringarna i nya och meningsfulla textvarianter som oftare kopierades vidare och bredde ut sig i texttraditionen.

Det är svårt för oss idag att säkert urskilja om en textförändring varit medveten eller omedveten. Vissa av förändringarna som vi tycker gör stor skillnad teologiskt kanske inte sågs på det sättet i antiken eller under medeltiden. En del varianter kan ha kommit till av rena tillfälligheter, och trots att de har stor inverkan på hur man förstår texten kan det vara svårt eller närmast omöjligt att avgöra vilken variant som är den ursprungliga. Till exempel går de tidigaste och bästa handskrifterna isär om huruvida 1 Kor 2:1 talar om Guds "hemlighet" (*μυστήριον*) eller "vittnesbörd" (*μαρτύριον*). De grekiska substantiven är snarlika, och man kan misstänka att en skrivare på ett tidigt stadium bytt ut ett ord mot ett annat som lät eller såg ut på ett liknande sätt, men vilken läsart som är mest ursprunglig är omdiskuterat.

Andra exempel kan förklaras som typiska felläsningar. Om två ord som liknar varandra, eller om två ord med liknande början (*homoioarcton*) eller slut (*homoiooteleuton*) stått nära varandra, kanske på samma rad, kunde skrivarens öga ibland omedvetet hoppa från det första till det andra ordet eller delen av ordet, vilket resulterade i att en del av texten blev överhoppad (*haplografi*). Likaså kunde ögat hoppa tillbaka, så att en sekvens av texten kopierades dubbelt (*dittografi*).

Ett exempel på detta kan vi se i 1 Thess 2:7, där en bokstav antingen utelämnats eller dubblerats (beroende på vad den ursprungliga texten var). Notera här att i de äldsta handskrifterna står också orden utan mellanrum:

I stället uppträdde vi lika kärleksfullt (ἐγενήθημεν ἡπιοι) bland er ... (B2000)

I stället uppträdde vi likt unga barn (ἐγενήθημεν ὑήπιοι) bland er ... (jfr. NIV, "young children")

I liknelsen om den barmhärtige samariern (Luk 10:25–37) utelämnar 300-tals handskriften Codex Sinaiticus (01 ⌚) hela v. 32, möjligen på grund av en haplografi där skrivaren skippade flera rader (horisontellt) av misstag eftersom både v. 31 och v. 32 slutar med exakt samma grekiska ord, ett ord som översatts "gick förbi" (ἀντιπαρήλθεν).

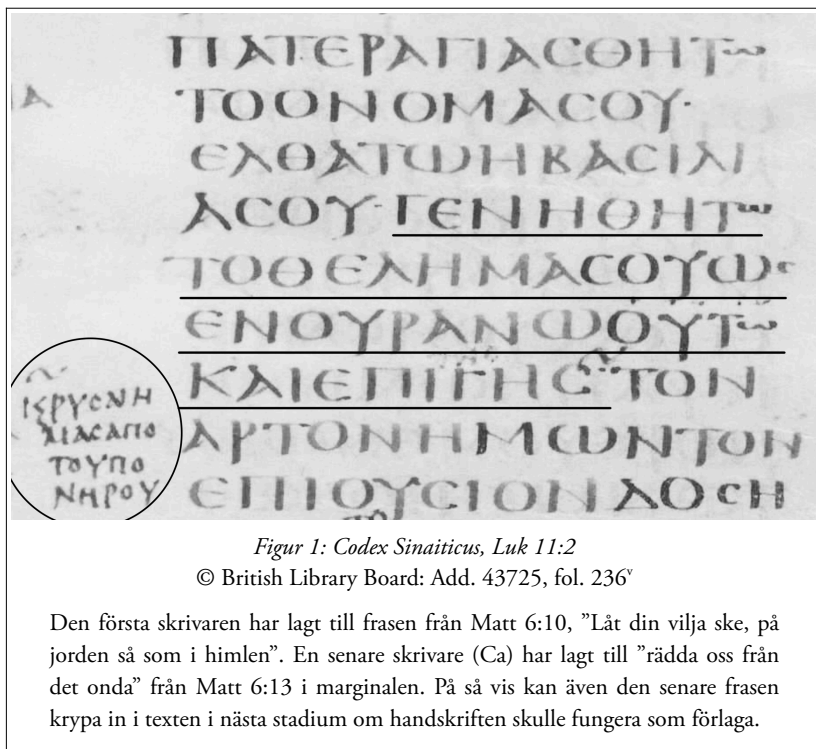
Andra skrivfel verkar mera kopplade till hörsel än syn, vilket tyder på att en del skrivare kopierade efter diktagen, kanske i ett skriptorium där en text lästes för flera skrivare på samma gång för att underlätta snabba produktion. Typiska hörfel är de så kallade *itacismerna*, det vill säga vokaler och diftonger som med dåtidens grekiska uttal alla lät som *iota* (i) och därför kunde förväxlas.⁵ Många exempel finns på detta. I 1 Kor 15:54 lyder några handskrifter *νεῖχος* (strid) istället för *νῖχος* (seger) – döden blir då "uppslukad i strid" istället för "uppslukad i seger" (SFB). I Rom 5:1 har en vokalförväxling mellan *omikron* och *omega* gjort det högst oklart om Paulus konstaterar att "vi har frid" (εἰρήνην ἔχομεν) med Gud eller om han uppmanar oss att "hålla frid" (εἰρήνην ἔχωμεν)

---

⁵ Den här sortens fonetiska förväxlingar skulle alternativt kunna förklaras med att skrivarna läste texten högt för sig själva när de kopierade.

med Gud. Det är alltså bara en bokstav som skiljer verbformerna åt, och båda varianterna har starkt stöd.

Det verkar också som att skrivare ibland försökte förbättra texten för att de uppfattade den som felaktig eller bristfällig. De kunde till exempel ersätta eller lägga till något mer passande ord. Särskilt i evangelierna harmoniserade skrivarna ofta till en parallell. Ett exempel på detta finns i Figur 1.

Figur 1: Codex Sinaiticus, Luk 11:2

© British Library Board: Add. 43725, fol. 236^v

Den första skrivaren har lagt till frasen från Matt 6:10, "Låt din vilja ske, på jorden så som i himlen". En senare skrivare (Ca) har lagt till "rädda oss från det onda" från Matt 6:13 i marginalen. På så vis kan även den senare frasen krypa in i texten i nästa stadium om handskriften skulle fungera som förlaga.

Efter att en handskrift kopierats kunde en annan handskrift än förlagan användas för att jämföra och korrigera texten vid behov. I Codex Vaticanus (B 03) från trehundralet har en senare skrivare återställt texten som rättats i Hebr 1:3 och uttryckt sitt missnöje i marginalen: "Din onda dåre, låt det gamla stå och ändra det inte!"

I kopieringsprocessen blev alltså ord och fraser ibland utelämnade, tillagda, ersatta eller omkastade, och hela meningar omskrivna. I ett par speciella fall har längre textavsnitt lagts till, till exempel det långa markusslutet (Mark 16:9–20), eller perikopen om Jesus och äktenskapsbryterskan (Joh 7:53–8:11). De står markerade inom hakparenteser i Bibel 2000 eftersom de saknas i de tidigaste och bästa textvittnena. De anses ha tillkommit senare, men har ändå vunnit insteg i traditionen.⁶ Den så kallade ”västliga texten” i Apostlagärningarna som framför allt finns representerad i Codex Bezae (D 05) från cirka 400 e.v.t. är ett exempel på en text som är resultatet av en expanderande kopieringsprocess där en enskild redaktör verkar ha gjort stora ingrepp i texten, som är cirka 8 procent längre än vanligt.

Dessa textförändringar är dock exceptionella, och vi ska inte tänka om den typiske skrivaren som vi gör om en författare eller redaktör som medvetet konstruerar en ny text. Det är därför nödvändigt att så gott det går skilja mellan olika stadier och roller i överföringsprocessen (författare, redaktörer, skrivare, korrektorer, läsare som kunde göra anteckningar i marginalen, osv.) för att undvika svepande påståenden om individuella skrivares motiv när vi jämför textvarianter och försöker förstå hur de uppkommit.

TEXTUNDERLAGET

Källmaterialet till Nya testamentets text är mer omfattande än för annan antik litteratur – de nytestamentliga texterna kopierades och spreds på bred front från ett tidigt stadium (jfr. Kol 4:16) – men det är inte *kvantiteten* utan *kvaliteten* på den text som bevarats i materialet som är avgörande, det vill säga hur noggranna skrivare varit i varje steg i kedjan. Även ur den aspekten bedöms dock läget vara gott, vilket gjort att textkritiker varit motvilliga att göra mer eller mindre välgrundade gissningar

---

⁶ För en grundlig undersökning av perikopen om Jesus och äktenskapsbryterskan, se Jennifer Knust och Tommy Wasserman, *To Cast the First Stone: The Transmission of a Gospel Story* (Princeton: Princeton University Press, 2019).

(*konjekturer*) om ursprungstexten när den verkar oåtkomlig.⁷ Istället har man gjort antagandet att den initiala texten har bevarats i någon av alla bevarade grekiska handskrifter.

Grekiska handskrifter

Den primära källan till Nya testamentets text är de grekiska handskrifterna, vars antal uppgår till fler än 5400. De delas in i fyra olika kategorier: 1) papyrer; 2) majuskler; 3) minuskler; och 4) lektionarier. Denna kategorisering görs utifrån tre aspekter som delvis överlappar: 1) skrivmaterial (papyrus, pergament eller papper); 2) skrivsätt (majuskel/uncialskrift eller minuskel/kursiv skrift); samt 3) handskriftens funktion (kontinuerlig text eller lektionarium med läsestycken för kyrkans liturgi). Varje handskrift registreras i en officiell lista hos Institut für Neutestamentliche Textforschung (INTF) i Münster. Varje registrerad handskrift i listan får också ett Gregory-Aland nummer.⁸

Paleografi syftar på den vetenskap som undersöker själva *skriftens* utveckling och användning, i kontrast till textens *innehåll*. Denna disciplin inkluderar även tolkning (*transkribering*) av skriven text och datering av handskrifter. Paleografi och textkritik överlappar i sin tur med *papyrologi*, som är studiet av antika texter (litteratur och andra dokument) som bevarats i papyrushandskrifter.

Dateringen av nytestamentliga papyrushandskrifter är särskilt kontroversiell på grund av att en del bibelforskare föreslagit en tidigare datering för många papyrer än den konsensus som rått bland mer etabler-

---

⁷ Det finns två konjekturer i Apg 16:12 och 2 Pet 3:10 i den senaste 28:e utgåvan av Nestle-Alands *Novum Testamentum Graece* (NA²⁸). Efter omfattande forskning på Apostlagärningarnas texttradition som publicerats i den större textutgåvan, *Novum Testamentum Graecum Editio Critica Maior, Vol. 3: Apostelgeschichte*, red. Holger Strutwolf et al., 4 vol. (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2017), har konjekturet i Apg 16:12 avlägsnats, medan ett annat tillkommit i Apg 13:33 (NA²⁹ revideras därefter).

⁸ Listan finns numera tillgänglig online: <https://ntvnr.uni-muenster.de/liste>.

ade specialister inom papyrologi, troligen av apologetiska skäl.⁹ Å andra sidan har en grupp papyrologer nyligen förespråkat senare datering av vissa viktiga handskrifter (till exempel $\mathfrak{P}^{75}$) där man framför allt vänt sig emot alltför snäva tidsintervall för möjliga dateringar.¹⁰ De dateringar som förekommer i de dominerande standardutgåvorna Nestle-Aland 28 (NA²⁸) och *United Bible Societies' Greek New Testament 5* (UBS GNT⁵) är dock generellt sett välbalanserade.¹¹

Papyrer

Nya testamentets böcker skrevs med största sannolikhet ner på papyrus. Idag finns 140 registrerade nytestamentliga papyrer som identifieras med bokstaven $\mathfrak{P}$, följt av en siffra.¹² I stort sett alla papyrer har hittats i Egy-

⁹ För en översikt över konsensusläget, se Pasquale Orsini och Willy Clarysse, "Early New Testament Manuscripts and Their Dates: A Critique of Theological Paleography", *ETL* 88/4 (2012): 433–474 (se särskilt appendix med datering av de tidigaste nytestamentliga handskrifterna). Jag följer Orsini och Clarysses dateringar i denna artikel.

¹⁰ Brent Nongbri, "The Limits of Palaeographic Dating of Literary Papyri: Some Observations on the Date and Provenance of P. Bodmer II ($\mathfrak{P}^{66}$)", *MH* 71 (2014): 1–35, har till exempel föreslagit att P. Bodmer II ($\mathfrak{P}^{66}$) bör dateras till första halvan eller mitten av trehundralet och att P. Bodmer XIV–XV ($\mathfrak{P}^{75}$) bör dateras till trehundralet (se också idem, "Reconsidering the Place of Papyrus Bodmer XIV–XV [$\mathfrak{P}^{75}$] in the Textual Criticism of the New Testament", *JBL* 135/2 [2016]: 405–437). Han hävdar också att P. Rylands 457 ($\mathfrak{P}^{52}$) skulle kunna dateras så sent som till början av 200-talet, även om han inte utesluter en tidigare datering (idem, "The Use and Abuse of P52: Papyrological Pitfalls in the Dating of the Fourth Gospel", *HTR* 98 [2005], 46; jfr. Don Barker "The Dating of New Testament Papyri", *NTS* 57 [2011]: 571–582).

¹¹ För en diskussion, se Tommy Wasserman, "Was There an Alexandrian Recension of the Living Text of the Gospels?", i *Liturgy and the Living Text of the New Testament*, red. H. A. G. Houghton, Texts and Studies 3/16 (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2018), 4–5.

¹² Handskrifterna har också andra beteckningar i de samlingar de ingår i. Så ingår $\mathfrak{P}^{62}$ (Matt 11:25–30) i samlingen på Universitetsbiblioteket i Oslo där den har beteckningen P. Osloensis 1661. Det finns ingen nytestamentlig papyrushandskrift i Sverige.

pten där de bevarats tack vare det torra ökenklimatet. Ungefär hälften dateras till före eller runt 300 e.v.t. och de är därför speciellt viktiga för kunskapen om Nya testamentets tidigaste text.¹³

Nästan alla nytestamentliga papyrer är codexar, vilket speglar det faktum att de kristna nästan omedelbart tog till sig det relativt nyuppfunna formatet, samtidigt som bokrullen fortsatte att dominera den sekulära litteraturen flera århundraden framåt. En annat typiskt kännetecken för de kristna handskrifterna är den närmast universella konventionen att *förkorta* vissa ”heliga namn” (*nomina sacra*) som Jesus, Kristus, Herre och Gud: IHCOYC (IĪ), XPICTOC (XĪ), KYPIOC (KĪ) och ΘEOC (ΘĪ).¹⁴

Majoriteten av bevarade papyrushandskrifter är fragmentariska, med vissa viktiga undantag. Under 1930-1931 köpte samlaren Sir Chester Beatty tre tidiga och viktiga papyrer som bevarade stora delar av NT (se Tabell 1).

Manuskript	Datering (e.v.t.)	Innehåll
℘ ⁴⁵	200–250	Delar av Matt, Mark, Luk, Joh och Apg (30 blad = 60 sidor)
℘ ⁴⁶	200–225	Delar av Rom, Heb, 1–2 Kor, Ef, Gal, Fil, Kol och 1 Thess (86 blad)
℘ ⁴⁷	200–300	Delar av Upp (10 blad)

Tabell 1: *Chester Beatty-papyrerna*

Upptäckten av Chester Beatty-papyrerna följdes av en rad viktiga fynd när Beattys konkurrent, Martin Bodmer från mitten av 1950-talet införskaffade fyra andra viktiga papyruscodexar (se Tabell 2).

¹³ För en detaljerad översikt av dessa papyrer, se Charles E. Hill och Michael J. Kruger, red., *The Early Text of the New Testament* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

¹⁴ Den grekiska majuskeln *sigma* skrevs i papyrushandskrifter som ett C.

Manuskript	Datering (e.v.t.)	Innehåll
Ⲑ ⁶⁶	200–250	Delar av Joh (75 blad)
Ⲑ ⁷²	300–350	1–2 Pet och Jud (95 blad) som delar av en större codex med några andra kristna skrifter
Ⲑ ⁷⁴	600-talet	Delar av Apg och de katolska breven (124 fragmentariska blad)
Ⲑ ⁷⁵	200–250	Delar av Luk och Joh (50 blad)

Tabell 2: Bodmer-papyrerna

I stort sett alla nytestamentliga papyrer är viktiga för att rekonstruera den initiala texten och därför inkluderas alla papyrer i standardutgåvor som NA²⁸. En del forskare anser att det är problematiskt att bestämma vilken typ av text de tidigaste papyrerna representerar, då de stora texttyperna (se nedan) ännu inte hunnit utvecklas (ungefär som galaxer från en big bang). Men förenklat kan man säga att de allra flesta papyrerna är besläktade med det som kallas den ”alexandriska texten”. Några få speglar den ”västliga texten” (Ⲑ²⁹, Ⲑ³⁸, Ⲑ⁴⁸, Ⲑ⁶⁹, Ⲑ¹²⁷), medan inga tidiga handskrifter representerar den bysantinska texten som senare skulle komma att dominera.¹⁵

Ett alternativt sätt att klassificera papyrernas texter är utifrån deras textkvalitet och överföringskaraktär, det vill säga om den bevarade texten är nära den initiala texten och hur noggrant skrivaren kopierade sin förlaga (få skrivfel och få unika varianter tyder på noggrann kopiering). Metoden tillämpas även på fragment med bara några få textvarianter. Enligt denna klassificering hamnar papyrerna på ett spektrum från en ”strikt” text och en överföring som speglar noggranna skrivare

¹⁵ Den ”alexandriska” respektive ”västliga” texten står inom citattecken då det visat sig vara missvisande att knyta dessa typer till en viss geografisk plats så som man tänkte sig i äldre forskning. På senare tid har de så kallade texttyperna ifrågasatts över huvud taget då mer exakta metoder för kartläggning utvecklats. Se vidare Tommy Wasserman, ”Alexandrian Text” i *Bible Odyssey* (SBL), n.p., online: <https://www.bibleodyssey.org/443/en/places/related-articles/alexandrian-text>.

som använt goda förlagor, till ”normal” respektive ”fri” text och en överföring som speglar en gradvis friare attityd till texten, sämre förlagor och mer slarvig kopiering.

Till viss del korrelerar textkvaliteten med andra karakteristika som format, textindelning och skrivstil. Det verkar som att vissa kopior framställdes av professionella skrivare för liturgisk användning – dessa har oftare en ”strikt” text och överföring. Ett sådant exempel är $\mathfrak{P}^{4+64+67}$ (175–200 e.v.t.) – tre delar från Matteus och Lukas kopierade av samma skrivare med utsökt skrivstil, och en textkaraktär och kapitelindelning som liknar den i $\mathfrak{P}^{75}$ och Codex Vaticanus (se nedan).

Nya papyrushandskrifter offentliggörs med jämna mellanrum, framför allt som resultat av tidigare utgrävningar i Oxyrhynchus i Egypten som står för minst 60 procent av alla nytestamentliga papyrer. Dussintals papyrer förvaras också fortfarande vid Oxford University i väntan på forskning och utgivning.¹⁶

Majuskler

Det finns 323 registrerade nytestamentliga majuskler skrivna på pergament. Majusklerna identifieras med nummer från 01 och uppåt (några har även bokstavsbezeichnung från äldre system, till exempel alla manuskript i Tabell 3). Bara tre fragmentariska majuskler kan säkert dateras till den förkonstantiska tiden (före 313). Dessa hör, tillsammans med de tidigaste papyrerna, till eran före produktionen av de monumentala majuskelhandskrifterna från mitten av 300-talet och framåt. Sju av dessa omfattande handskrifter (Tabell 3) utmärker sig genom sin ålder (300-500-talen) och stora betydelse för textens historia.¹⁷

---

¹⁶ I juni 2019 rullades en stor skandal upp då det blev känt att en professor i Oxford som varit chef för papyrussamlingen från Oxyrhynchus stulit och sålt flera handskrifter (även nytestamentliga), bland annat till Museum of the Bible i Washington. Dessa har nu returnerats och en polisutredning pågår.

¹⁷ De fyra första är så kallade *pandekter*, helbiblar med både GT (LXX) och NT.

Manuskript	Datering	Innehåll och texttyp (i NT)
Codex Sinaiticus (01 8)	300-talet	<i>Innehåll:</i> GT (LXX), NT, Barnabasbrevet, Hermas herden <i>Texttyp:</i> ”alexandrinsk” text (”västlig” i Joh 1–8, kopierad från annan förlaga)
Codex Alexandrinus (A 02)	400-talet	<i>Innehåll:</i> GT (LXX), stora delar av NT, 1–2 Klemensbrevet <i>Texttyp:</i> proto-bysantinsk i evangelierna, ”alexandrinsk” i resten av NT (värdefull text i Upp)
Codex Vaticanus (B 03)	300-talet	<i>Innehåll:</i> GT (LXX), NT fram till Heb 9:14 Saknar 1–2 Tim, Tit, Filem och Upp på grund av skada (ersatt av minuskelskrift = minuskel 1957) <i>Texttyp:</i> den främsta representanten för den ”alexandrinska” texten; anses av många forskare ha den överlag bästa nytestamentliga texten
Codex Ephraemi Syri Rescriptus (C 04)	400-talet	<i>Innehåll:</i> En palimpsest (återanvänd handskrift med raderad och överskriven bibeltext) som bevarar delar av GT (LXX) och NT <i>Texttyp:</i> texten är av blandad kvalitet (mycket värdefull i Upp)
Codex Bezae Cantabrigensis (D 05)	400-talet	<i>Innehåll:</i> En grekisk-latinsk (tvåspråkig) codex med de fyra evangelierna, Apg (ca. 8% längre text) och ett fragment av 3 Joh (har säkert innehållit alla de katolska breven) <i>Texttyp:</i> den viktigaste representanten för den ”västliga” texten.
Codex Claromontanus (D 06)	500-talet	<i>Innehåll:</i> En grekisk-latinsk codex med Paulus brev <i>Texttyp:</i> representerar den ”västliga” texten i Paulus tillsammans med F (010) och G (012).
Codex Washingtonianus (W 032) ("Freer Gospels")	400-talet	<i>Innehåll:</i> Fyra evangelierna <i>Texttyp:</i> en skiftande text kopierad från flera olika förlagor; besläktad med Φ^{45} i Markus där den speglar en mycket tidig text.

Tabell 3: Några viktiga majuskelhandskrifter

De flesta senare majuskler speglar den text som utvecklades i den bysantinska kyrkan med början på 300-talet. I takt med att denna text kopierades och användes för att rätta avvikande handskrifter så kom den att dominera och bli en ”majoritetstext”. Från 600-talet började övergången till minuskelskrift och gradvis togs majuskelskriften ur bruk. De tjugo senaste majuskklerna dateras till 900-talet.

Minuskler

Den äldsta daterade nytestamentliga minuskeln är *Uspenski evangelierna* (Gregory-Aland 461) från 835 e.v.t. Minuskelskriften uppstod dock redan på 600-talet då den bysantinska texten började dominera handskriftstraditionen så att den stora majoriteten av de 2853 registrerade minusklerna representerar den bysantinska texten.¹⁸

Av praktiska skäl samlas denna majoritet av handskrifter med nästan identisk text (mestadels minuskler och lektionarier) under en enda beteckning – $\mathfrak{M}$ eller *Byz* – i textkritiska apparater. Dock har ett mindre antal minuskler visat sig spegla en äldre text och är därför mer värdefulla i rekonstruktionen av den initiala texten. Det kommer ta många år att undersöka dessa handskrifter och deras plats i textens historia, som kan se olika ut för olika delar av NT. Minusklerna betecknas med nummer från 1 och uppåt. Det finns tolv nytestamentliga minuskelhandskrifter i Sverige: 441; 442; 899; 900; 901; 902; 1049; 1851; 1852; 2288; 2441 och 2600.¹⁹ Även om själva handskrifterna är relativt sena (900–1400 talen) är särskilt texterna i 441, 442 och 1852 mycket värdefulla (de har ett varierande innehåll ur Apg och breven).

---

¹⁸ I den officiella listan över handskrifter är 2956 minuskler registrerade (januari 2020), men många är dubbelregistrerade av olika skäl (till exempel har delar av samma handskrift fått olika nummer) och sedan strukna, så den verkliga siffran är 2853 enligt uppgift från den ansvarige Greg Paulson vid INTF den 14 januari 2020.

¹⁹ För en utförlig beskrivning, se Tommy Wasserman, ”Greek New Testament Manuscripts in Sweden with an Excursus on the Jerusalem Colophon”, *SEÅ* 75 (2010): 77–108. De flesta handskrifterna är digitaliserade och tillgängliga online på <https://www.manuscripta.se/>.

Manuskript	Datering	Innehåll och texttyp
Codex 1	1200-talet	<i>Innehåll:</i> Nya testamentet (utom Upp) <i>Texttyp:</i> Den bästa representanten (med 1582) för Familj 1 (f1), som består av ett drygt dussin handskrifter med en text i evangelierna som grovt kan sägas stå halvvägs mellan "alexandrinsk" och bysantinsk text.
Codex 13	1200-talet	<i>Innehåll:</i> Evangelierna <i>Texttyp:</i> Ledande medlem av Familj 13 (f13), som består av cirka ett dussin handskrifter. Texten är relativt nära Familj 1.
Codex 33	800-talet	<i>Innehåll:</i> Nya testamentet (utom Upp) <i>Texttyp:</i> Blev kallad "minusklernas drottning" på 1800-talet då den sågs som mest värdefull. "Sekundär alexandrinsk" enligt Metzger (se nedan)
Codex 81	1044 e.v.t.	<i>Innehåll:</i> Apg och breven <i>Texttyp:</i> Handskriften står nära Codex Alexandrinus (A 02) men har ofta en bättre text. "Sekundär alexandrinsk" enligt Metzger (se nedan)
Codex 424	900-talet	<i>Innehåll:</i> Apg, breven och Upp <i>Texttyp:</i> Kopierad från en bysantinsk text och sedan korrigerad från en handskrift med "alexandrinsk" text.
Codex 892	800-talet	<i>Innehåll:</i> Evangelierna <i>Texttyp:</i> "Sekundär alexandrinsk" enligt Metzger (se nedan)
Codex 1739	949 e.v.t.	<i>Innehåll:</i> Apg och breven <i>Texttyp:</i> Kopierad av skrivaren Efraim (som även kopierade 1582) från en mycket gammal förlaga med anknytning till Eusebius och biblioteket i Caesarea. Innehåller många värdefulla marginalanteckningar relaterade till Origenes. "Sekundär alexandrinsk" enligt Metzger (se nedan)

Tabell 4: Några viktiga minuskler

Lektionarier

Till skillnad från handskrifter med kontinuerligt löpande text bok för bok har lektionarier – som identifieras med bokstaven *ℓ* (eller *L*) följt av en siffra – den nytestamentliga texten uppdelad i perikoper eller läsestycken, i enlighet med hur de lästs i gudstjänster, på speciella dagar och tider under kyrkoåret. Lektionarierna, som för tillfället uppgår till drygt 2408,²⁰ återger med få undantag den bysantinska texten och därför är det få lektionarier som citeras separat i textkritiska utgåvor. I Sverige finns fem lektionarier: *ℓ*950; *ℓ*1256; *ℓ*1663; *ℓ*1949 och *ℓ*1950.²¹

Tidiga översättningar

De tidigaste översättningarna av Nya testamentet är på latin, syriska och koptiska. Var och en av dessa översättningar har en egen historia av flera successiva revisioner, nyöversättningar och skillnader i dialekter (främst koptiska). Översättningarnas värde för det textkritiska arbetet är komplicerat, inte minst för att vissa aspekter av det grekiska källspråket inte kan överföras till målspråket. Därmed kan man omvänt inte heller på alla ställen rekonstruera den grekiska som legat till grund för en viss översättning. För att kunna bedöma värdet behövs kunskap om översättningens möjligheter och begränsningar att spegla en grekisk text. Studenten kan dock i allmänhet lita på den bevisning från antika översättningar som anförs i kritiska apparater.

---

²⁰ I den officiella listan över handskrifter är 2497 minuskler registrerade (januari 2020), men den verkliga siffran är 2408, enligt uppgift från den ansvarige Greg Paulson vid INTF den 14 januari 2020.

²¹ Birger Gerhardsson undersökte Uppsala Gr. 73 (Greg.-Aland *ℓ*1256) i "Ein griechisches Lektionar in Uppsala", *SEÅ* 24 (1959): 72–88. Under 2020 upptäckte jag ett pergamentblad från ett lektionarium på Uppsala universitetsbibliotek (Fragm. ms. graec. 1) som införskaffats av Gudmund Björck, tidigare professor i grekiska språket och litteraturen vid samma universitet. Jag fick det registrerat hos INTF i Münster som en del av *ℓ*1663. Detta är därmed den sjuttonde grekiska nytestamentliga handskriften som registrerats i Sverige.

De allra tidigaste och viktigaste översättningarna är de gammallatiniska (eng. "Old Latin"), representerade av några dussin handskrifter, de gammalsyriska (eng. "Old Syriac") representerade av två handskrifter, samt de sahidisk koptiska och bohairisk koptiska översättningarna. Dessa tidiga översättningar, som går tillbaka till andra och tredje århundradet, är av större värde än andra översättningar. De gammallatiniska och gammalsyriska översättningarna speglar den "västliga" texten, medan de koptiska ligger närmare den "alexandriska" texten. Nämnade översättningar förtecknas på följande sätt i den textkritiska apparaten i NA²⁸:

- it (hela eller majoriteten av gammallatiniska handskrifter)
- a, a², aur, b, c, etc (individuella gammallatiniska handskrifter)
- sy^s (= Syrus Sinaiticus)
- sy^c (= Syrus Curetonianus)
- sa (sahidisk koptisk)
- bo (bohairisk koptisk)

Tecknen kan vidare kvalificeras på olika sätt. Till exempel betecknar sa^{ms} en sahidisk koptisk *handskrift*, och bo^{pt} en del av den bohairisk koptiska *texttraditionen* (fem eller fler handskrifter). Mer information om dessa och andra antika översättningar finns i introduktionen till NA²⁸.

Kyrkofäders citat

Förutom grekiska handskrifter och tidiga översättningar finns det en enorm mängd citat från Nya testamentet av tidiga kristna författare (kyrkofäder) såsom Klemens av Alexandria (d. 212), Origenes (185-254), Eusebius av Caesarea (263-339) och Augustinus (d. 430), för att nämna några få. Kyrkofädernas citat utgör viktiga vittnen till den nytestamentliga texten, inte minst för att de hjälper oss datera vissa textvarianter och placera dem geografiskt. Å andra sidan finns flera svårigheter. För det första kan kyrkofädernas citerade bibeltext ha ändrats av senare skrivare. För det andra är det ibland svårt att avgöra om en kyrkofader citerar från en handskrift eller fritt ur minnet. Han kan ock-

så ha valt att parafasera, snarare än att citera ett ställe ordagrant.²² När det gäller de icke-grekiska kyrkofäderna blir det på grund av översättningsfrågor än mer komplicerat.

Denna tredje typ av textvittnen, kyrkofädernas citat, refereras efter handskrifter och tidiga översättningar i den textkritiska apparaten. Namnen på den kyrkofäder som citerat förkortas till exempel Cl = Klemens av Alexandria, Or = Origenes, Eus = Eusebius eller Aug = Augustinus. Ibland kan det hända att en kyrkofäder citerar olika varianter i olika verk, eller att olika han refererar till variation i handskrifterna. Det markeras också i den textkritiska apparaten. Or^{pt} innebär att Origenes citerar stället på två olika sätt, medan Or^{ms(s)} talar om att Origenes refererar till en ("ms") eller flera ("mss") handskrifter som stöder en läsart (oavsett vilken han själv förespråkar).

ATT SORTERA BEVISEN – TEORIN OM TEXTTYPER

Eftersom förhållandet mellan de olika textvittnena är så komplex har forskare sedan 1700-talet försökt att klassificera och dela in dem i olika textgrupper. Traditionellt benämns dessa som "texttyper". Fram till upptäckterna av de viktiga papyrerna under 1900-talet gjordes klassificeringarna av handskrifter på grundval av de tidigaste majuskelnerna. Den nytestamentliga texten delades upp i följande stora texttyper: "alexandrisk" (Ⲁ och Β), "Caesareansk" (Ϝ och Θ), "västlig" (D och andra tvåspråkiga majuskler), samt bysantinsk (A och majoriteten av handskrifter).

Två professorer vid Cambridge University, B. F. Westcott (1825-1901) och F. J. A. Hort (1828-1892), föredrog att benämna det tidi-

---

²² Detta innebär att varje citat måste analyseras i sin kontext så att det sedan kan avgöras om och hur de kan användas som stöd för den ena eller andra läsarten. Utgivarna av *Novum Testamentum Graecum Editio Critica Maior, Vol. 3: Apostelgeschichte* har gjort tillgänglig en databas med samtliga citat från kyrkofäder i sin kontext: <http://intf.uni-muenster.de/patristik/>.

gaste stadiet av den "alexandrinska" texttypen som en "neutral" text,²³ vilket innebar att den ansågs praktiskt taget opåverkad av förändringar. Denna "neutrala" text, främst representerad av 300-talsmajuskulerna Sinaiticus (01 ⌘) och Vaticanus (B 03), utgjorde således basen för deras textutgåva *The New Testament in the Original Greek* (1881).

Alltsedan Erasmus av Rotterdam gav ut det första grekiska Nya testamentet 1516, baserat på några enstaka minuskelhandskrifter som speglade den bysantinska majoritetstexten, hade denna text, som i ett förord kommit att kallas *Textus Receptus* (den "mottagna texten"), helt dominerat tryckta utgåvor av NT. *Textus Receptus* utgjorde därmed basen för viktiga översättningar av NT under reformationens tidevarv (King James Version, Lutherbibeln, Gustav Vasas NT, för att nämna några), men i och med Westcott och Horts arbete, som blev banbrytande för den efterkommande forskningen, bröts denna långa dominans till förmån för en grekisk text som rekonstruerats på mer vetenskaplig grund.

Nya upptäckter av papyrushandskrifter från 1930-talet och framåt fick dock forskare att ifrågasätta om den "neutrala" texten verkligen representerade en obruten och opåverkad överföring från de allra första handskrifterna. Texten i dessa tidiga papyrer (speciellt $\mathfrak{P}^{45}$) låg inte nära någon av de etablerade texttyperna, utan speglade en mer flytande och spretig textöverföring än väntat. Detta fick några forskare att anta att den tidigaste eran karakteriserats av en vild och okontrollerad kopiering och att den "neutrala" (eller "alexandrinska") texten kunde vara ett resultat av en recension under 300-talet då kyrkans lärde – kanske i Alexandria där man haft nödvändig kompetens – bringat ordning i detta kaos genom att ge ut en officiell text likt den vi finner i Codex Vaticanus (B 03).

Recensionsteorin blev dock kraftigt ifrågasatt när Bodmerpapyren $\mathfrak{P}^{75}$ offentliggjordes på 1960-talet och visade sig vara närmast identiska

---

²³ B. F. Westcott och F. J. A. Hort, *The New Testament in the Original Greek*, 2 vols. (London: Macmillan, 1881–1882).

med Codex Vaticanus. Eftersom $\mathfrak{P}^{75}$ daterades till ca. 200 e.v.t. måste denna text gå tillbaka på 100-talet. Då var det knappast möjligt att genomföra en recension från centralt håll. Idag anser de flesta forskarna att $\mathfrak{P}^{75}$ -Vaticanus representerar en ”strikt” text som går tillbaka åtminstone till hundratalet e.v.t., och att Codex Vaticanus är den handskrift som ligger närmast den initiala texten. Å andra sidan har dateringen av $\mathfrak{P}^{75}$ ifrågasatts, men det finns andra tidiga papyrer med ”strikt” text, såsom till exempel $\mathfrak{P}^4$ och $\mathfrak{P}^{64+67}$ (se ovan), som daterats mer säkert till cirka 200 e.v.t.²⁴

Det finns stora problem med klassificeringen av texter. Inom vanlig släktforskning går det ganska enkelt att upprätta entydiga släktträd, men problemet inom den nytestamentliga texttraditionen är att handskrifter har kopierats och rättats i efterhand efter flera olika förlagor, så att den resulterande texten blir uppblandad. En väldigt sen handskrift kan till exempel rättas på vissa ställen efter en väldigt tidig handskrift och på det sättet innehålla såväl tidiga och ursprungliga läsarter som sena och sekundära. Var ska man då dra gränsen mellan olika textgrupper när alla handskrifter är mer eller mindre uppblandade?

Teorin om texttyper har i praktiken fortfarande en stark ställning bland exegeter i allmänhet, inte minst genom Bruce M. Metzgers mycket inflytelserika *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, med kommentarer till några hundra viktiga textproblem som United Bible Societies (UBS) redaktionskommitté tagit ställning till.²⁵ På senare tid

---

²⁴ Papyrologen Brent Nongbri har i en rad publikationer ifrågasatt dateringen av nytestamentliga papyrer (se not 10). I en nyutkommen monografi diskuterar han även $\mathfrak{P}^4$ och $\mathfrak{P}^{64+67}$, som han visserligen medger skulle kunna vara från hundratalet, men också så sent som från 300-talet (Brent Nongbri, *God's Library: The Archaeology of the Earliest Christian Manuscripts* [New Haven: Yale University Press, 2018], 247–268). De välrenommerade papyrologerna Orsini och Clarysse, ”Early New Testament Manuscripts”, 475, hävdar dock på goda grunder att $\mathfrak{P}^4$ and $\mathfrak{P}^{64+67}$ inte bör dateras senare än 200 e.v.t. (se deras detaljerade diskussion på s. 461).

²⁵ Bruce M. Metzger, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, 2:a uppl. (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994). Uppgifterna om det textstöd som

har dock ledande forskare argumenterat för att helt överge detta paradigm, eftersom det kommit en ny metod för att mer noggrant med hjälp av datorprogram klassificera handskrifterna – *the Coherence-Based Genealogical Method* (CBGM). Metoden tillämpas av redaktörerna av Nestle–Aland utgåvorna och den större *Novum Testamentum Graecum Editio Critica Maior* (ECM) för att mer exakt bestämma relationer mellan handskrifter eller, rättare sagt, mellan de texter som handskrifterna innehåller.²⁶ Det finns redan en konsensus om att de geografiska beteckningar som förknippats med texttyperna är missvisande. CBGM har hittills tillämpats på Apostlagärningarna och de katolska breven och påverkar successivt nya utgåvor av NA och UBS GNT.

För en student är det dock viktigt att skaffa sig kunskap om de traditionella texttyperna. Dels för att förstå textkritikens historia och nuvarande utveckling, dels för att självständigt kunna ta ställning till textproblem. En behändig, om än lite föråldrad indelning av textvittnen i olika texttyper finns i Metzgers *Textual Commentary*. Denna återges på svenska i Tabell 5 nedan (min översättning).²⁷ Tabellen tar endast upp huvudrepresentanterna för varje texttyp. Det är värt att notera att ett textvittne kan tillhöra flera texttyper. Codex Sinaiticus är till exempel ”västlig” endast i Joh 1:1–8:38, för att skrivaren använde en annan förlaga just i dessa kapitel. I övrigt utgår den från en eller flera ”alexandrinska” förlagor (fenomenet med byte av förlaga i en bok kallas ”block-mixture”). I tabellen indikerar en parentes att vittnet har en helt igenom uppblandad text och därmed ses som en svagare medlem av texttypen. Textförhållandena kan också variera i olika delar av Nya testamentet. De

---

åberopas för olika textvarianter i denna kommentar måste verifieras noggrant då forskningen gått framåt och många felaktigheter kommit i dagen. Detta gäller i synnerhet referenser till kyrkofädernas citat (NA²⁸ är betydligt mer tillförlitlig). Den stora nyttan är att följa kommittéens generella resonemang om olika textproblem.

²⁶ För en introduktion till CBGM, se Tommy Wasserman och Peter J. Gurry, *A New Approach to Text Criticism: Introduction to the Coherence-Based Genealogical Method*, Resources for Biblical Study 80 (Atlanta: SBL/Deutsche Bibelgesellschaft, 2017).

²⁷ Metzger, *Textual Commentary*, 15*–16*.

Alexandrianska vittnen

1) Primärt alexandrinska:

℘⁴⁵ (endast i Apg) ℘⁴⁶ ℘⁶⁶ ℘⁷⁵ ⚭ (ej Joh 1:1–8:38) B sahidisk (delvis);
Klemens av Alexandria, Origenes (delvis);
de flesta papyrusfragmenten med paulinsk text

2) Sekundärt alexandrinska:

Evangelierna: (C) L T W (i Luk 1:1–8:12 och Johannes) (X) Z Δ E Ψ
(i Mark; delvis i Luk och Joh) 33 579 892 1241 bohairisk;

Apg: ℘⁵⁰ A (C) Ψ 33 (11.26–28.31) 81 104 326;

Paulus brev (och Heb): A (C) H I Ψ 33 81 104 326 1739;

De katolska breven: ℘²⁰ ℘²³ A (C) Ψ 33 81 104 326 1739;

Upp: A (C) 1006 1611 1854 2053 2344; mindre bra, ℘⁴⁷ ⚭

Västliga vittnen

Evangelierna: ℘⁶⁹ ⚭ (Joh 1:1–8:38) D W (Mark 1:1–5:30) 0171;
gammallatinsk, (delvis sy^s och sy^c);
tidiga latinska kyrkofäder (t.ex. Irenaeus, Tertullianus, Cyprianus)

Apg: ℘²⁹ ℘³⁸ ℘⁴⁸ D E 383 614 1739 syr^{hmg} syr^{pal} cop^{G67};
tidiga latinska kyrkofäder, Efraim

Breven: Grekisk-latinska codexar D F G,
grekiska kyrkofäder till 200-talets slut,
gammallatinska, tidiga latinska kyrkofäder.

Inga specifikt västliga vittnen har identifierats i Uppenbarelseboken.

Bysantinska vittnen

Evangelierna: A E F G H K P S V W (i Matt and Luk 8:13–24:53)
Π Ψ (delvis i Luk och Joh) Ω och de flesta minusklerna.

Apg: H L P 049 och de flesta minusklerna.

Breven: L 049 och de flesta minusklerna.

Upp: 046 051 052 och de flesta minusklerna.

Tabell 5: Texttyper enligt Metzger

är ofta helt annorlunda i Uppenbarelseboken, som i många fall cirkulerat separat och därmed har en helt annan texthistoria.

I och med att CBGM nu tillämpats på Apostlagärningarna och de katolska breven (KB) finns nya data om vilka de viktigaste handskrifterna är i respektive del. Jag anger nedan de vittnen som har den initiala texten som sin ”närmast möjliga anfader” (eng. ”closest potential ancestor”), rangordnade efter sin överensstämmelse med den initiala texten (procenttal ges inom parentes):

Apg: 03 (96,7), $\mathfrak{P}^{74}$ (95,8), 81 (95,6), 02 (95,2), 01 (94,8), 1739 (94), 04 (93,5), 1175 (93,3), 33 (92,9), 307 (92,5), 181 (91,7), 623 (91,3), 1409 (91), 1642 (90,1), 044 (89), $\mathfrak{P}^{45}$ (88,1), 08 (87,8), 05 (71)

KB: 03 (96), 1739 (93), 04 (92,1), 025 (91,4), 468 (91,3), 02 (91,2), 81 (91,2), 2492 (90,5), 5 (90,4), 1175 (90,4), 1243 (90,4), 1852 (90,4), 1735 (90,3), 01 (90), 2344 (89,8), 436 (89,7), 442 (89,6), 048 (88,6), 044 (87,7)

Resultaten visar å ena sidan att Codex Vaticanus, som redan av Westcott och Hort ansågs vara den bästa handskriften, fortfarande rankar högst, men å andra sidan att handskrifter från alla traditionella texttyper återfinns bland de viktigaste textvittnena till Apg och KB. Minusklerna 307 (för Apg) och 436 (för KB), som representerar den bysantinska texten, har samtidigt den initiala texten som sin ”närmaste möjliga anfader” och är därmed viktiga textvittnen. Rent allmänt har den bysantinska texten uppvärderats så att flera av ändringarna i ECM i förhållande till tidigare Nestle–Aland utgåvor går i riktning mot den bysantinska texten.²⁸

TEXTKRITIK I PRAKTIKEN

Eftersom ingen ensam handskrift eller texttyp kan följas automatiskt måste varje textproblem utvärderas var för sig. Utvärderingen av olika läsarter till ett givet bibelställe sker på basis av en rad kriterier som vägs samman. Den grundläggande principen är att föredra den läsart som bäst förklarar hur alla andra har uppkommit. Constantin von Tischendorf kallade den för textkritikens ”gyllene regel”.

---

²⁸ Wasserman och Gurry, *A New Approach*, 10–11.

Westcott och Hort gjorde en användbar distinktion mellan *yttre kritik* (eng. "external evidence"), som relaterar till stöd från textvittnen och *inre kritik* (eng. "internal evidence"), som relaterar till argument utifrån: a) vilka ändringar skrivare troligen gjort vid kopiering (eng. "transcriptional evidence"); och b) vad författaren, utifrån dennes stil och teologi, troligen skrev från början (eng. "intrinsic evidence").²⁹

I stort sett alla textkritiker tar hänsyn till yttre och inre kriterier med olika tyngdpunkter.³⁰ Problemet som kvarstår är hur man ska kombinera olika kriterier, samt vilken vikt man ska lägga på de olika argumenten. Våldigt ofta talar olika kriterier mot varandra, vilket kan leda till svåra bedömningar om vilken läsart som sannolikt är ursprunglig.³¹

Yttre kritik

Yttre kritik relaterar till textvittnets karaktär och datering. Stödet från tidiga vittnen ökar sannolikheten att en läsart är ursprunglig, men tidiga vittnen är inte sällan delade mellan två eller flera läsarter. Viktigare än en handskrifts ålder är dess textkvalitet. Westcott och Hort påvisade genom en rad exempel hur den "neutrala" ("alexandriska") texten, representerad i huvudsak av Vaticanus och Sinaiticus, är överlägsen den bysantinska, som väldigt ofta har en mer tillrättalagd text för att skrivare förmodligen eliminerat svårigheter.³² Den "västliga" texten som vuxit

---

²⁹ Westcott och Hort, *The New Testament*, 2:19–39.

³⁰ För en detaljerad genomgång av dessa kriterier, se Tommy Wasserman, "Criteria for Evaluating Readings in New Testament Textual Criticism", i *The Text of the New Testament in Contemporary Research: Essays on the Status Questionis*, red. Bart D. Ehrman och Michael W. Holmes, 2:a uppl., NTTSD 42 (Leiden: Brill, 2013), 579–612.

³¹ I Metzgers *Textual Commentary* görs ett försök att med bokstäverna A–D ranka olika beslut utifrån hur svårbedömda textproblemen är: A = texten är säker; B = texten är nästan säker; C = kommittén hade svårt att välja ursprunglig läsart; D = kommittén hade mycket svårt att välja ursprunglig läsart. I UBS GNT och NA²⁸ placeras dessutom en diamantsymbol (◆) på ställen där man inte kan välja mellan två läsarter (än så länge endast i KB).

³² På så sätt kan man säga att den yttre kritiken – uppfattningen om en handskrifts

fram tidigt uppvisade i många fall parafraserande och harmoniserande tendenser.

Idag värderas den ”alexandrinska” texttypen högst, men inte sällan är de vittnen som förknippats med den texttypen delade mellan flera läsarter. Ett brett stöd av representanter från flera olika texttyper väger därför tungt. Man får anta att ett brett stöd av handskrifter från olika texttyper, olika kyrkofäder och översättningar tyder på en textvariants höga ålder; den går tillbaka på ett stadium innan texten förgrenat sig (se exempel nedan, Luk 15:16). På senaste tiden har ledande textkritiker helt övergett texttyperna till förmån för den nya metoden CBGM, men även här är ett brett stöd av stor vikt.

Inre kritik

Inre kritik har att göra med argument om hur och varför skrivare kan ha ändrat texten vid avskrift och vad respektive författare troligen skrev utifrån vad vi vet om dennes teologi och stil i övrigt. När det gäller kriterier som relaterar till skrivares beteende baseras de på iakttagelser av skrivares vanor i allmänhet, även om det samtidigt är av stor vikt att studera en handskrifts specifika skrivare (en eller flera) för att kartlägga deras egenheter. Ett väletablerat kriterium är att föredra den svårare läsarten (latin: *lectio difficilior lectio potior*, eller bara *lectio difficilior*) och innebär att det är mer sannolikt att en skrivare förenklar en text än gör den mer komplicerad (se exempel nedan, Matt 27:16–17). I praktiken kan det vara svårt att avgöra skillnaden mellan en svår läsart och en läsart som beror på fel vid avskrift. Kriteriet sätts ur spel om svårigheten har en naturlig förklaring.

Ett annat vanligt kriterium är att föredra den kortare läsarten (*lectio brevior potior*), vilket bygger på antagandet att skrivare tenderade att läg-

---

textkvalitet – i hög grad bygger på de ackumulerade resultaten av den inre kritiken tillämpad på samma handskrift. Detta resonemang ansluter till Horts princip: ”knowledge of documents should precede final judgment upon readings” (Westcott och Hort, *The New Testament*, 2:31).

ga till snarare än utelämna ord i texten. Detta kriterium hör till de mest omdebatterade, och undantagen är så många att det nästan är oanvändbart, i synnerhet för tidiga papyrushandskrifter, vars skrivare ofta utelämnade ord, speciellt om det inte påverkade textens betydelse nämnvärt.

Eftersom skrivare vanligen harmoniserade parallelltexter med varandra, till exempel synoptiska paralleller, bör man föredra den läsart som inte harmoniserar (se exempel nedan, Luk 11:2).

Inre kritik relaterar också till vad en författare troligen skrev utifrån dennes teologi, stil och vokabulär, liksom kontexten (se exempel nedan, Gal 5:24). Det kan dock vara svårt att avgöra om en senare skrivare till exempel harmoniserat till den omedelbara texten och gjort den mer konsekvent. Inte sällan talar inre kriterier mot varandra. Var Paulus till exempel konsekvent med sin hälsning i 1 Thess 1:1 och 2 Thess 1:1, eller har senare skrivare harmoniserat hälsningen i det första brevet till den längre hälsningen i det andra? Kriteriet har visat sig speciellt användbart i förhållande till en författares teologi, som har att göra med innehåll på en mer abstrakt nivå än språk, stil och uttryck i den omedelbara kontexten som troligen påverkas mer av skrivares ändringar.

HUR MAN LÄSER NESTLE-ALAND 28

NA²⁸ är en eklektisk text, vilket innebär att redaktörerna har utvärderat och valt den text de föredrar på varje ställe där det finns variation.³³ För att indikera de viktigaste varianterna i texten (långt ifrån alla) används en rad kritiska tecken i texten som motsvaras av samma tecken i den textkritiska apparaten längst ner på varje sida:

---

³³ Notera att Nestle Aland-texten inte är huggen i sten, utan ger uttryck för en hypotes om den ursprungliga (eller initiala) texten. Det som ses som ett tillägg i den ena handskriften (förtecknad i apparaten) kan lika gärna vara ett utelämnande i en annan handskrift, beroende på vilken variant man ser som ursprunglig (denna markeras som *txt* i apparaten).

- ⊕ = tillägg
- = utelämnat ord
- ◻ \ = utelämnade ord (mellan tecknen)
- ⊖ = ersatt ord
- ⊖ ⊃ = ersatta ord (mellan tecknen)
- ⊖ ⊃ = alternativ ordföljd (mellan tecknen)

När tecknet förekommer fler än en gång i samma vers används en punkt eller ett nummer, till exempel ^F (markerar det andra ersatta ordet), eller ^{s1} ² (markerar den andra ordföljdsvariationen).

Apparaten längst ner på varje sida visar ett urval av de viktigaste textvarianterna för varje vers i NT från ett urval av de viktigaste textvittnena för varje bok (se introduktionen till NA²⁸, 61*–67*). Varje textvariation indikeras i både texten och apparaten med ett av de kritiska tecknen ovan. Direkt efter detta tecken i apparaten kan ett *p*) förekomma, vilket innebär att textvarianten, enligt utgivarna, är resultatet av harmonisering till en parallell (oftast hos synoptikerna). Parallellställena förtecknas löpande i marginalen. Diamantsymbolen (◆) i text och apparat (hittills endast i KB) indikerar en textvariant som bedömts vara en lika god kandidat som den valda texten (*txt*) – här är alltså frågan om den initiala texten öppen.

Många andra tecken och förkortningar i apparaten refererar till textvittnen från följande tre kategorier (avskiljda med semikolon):

Grekiska handskrifter/Familj 1 eller 13/den bysantinska texten. Till exempel $\mathfrak{P}^{75}$ (papyrus 75), $\mathfrak{N}$ = Codex Sinaiticus, 33 = minuskelhandskrift 33, f^1 = Familj 1 (den rekonstruerade handskrift som ligger bakom en grupp handskrifter med mycket liknande text), $\mathfrak{M}$ = majoritetstexten (eller *Byz*). Notera att en handskrift kan ha rättats av en eller flera senare skrivare så att den förekommer minst två gånger i samma textvariation, till exempel betecknar $\mathfrak{N}^*$ den första skrivaren (Codex Sinaiticus), medan $\mathfrak{N}^1$ (eller $\mathfrak{N}^2$) en rättelse av senare skrivare. En osäker ordalydelse markeras med ”vid” (*videtur*), till exempel $\mathfrak{P}^{75\text{vid}}$.

Tidiga översättningar. Till exempel *it* (gammallatinska handskrifter), *vg* (Vulgata), *latt* (gammallatniska + Vulgata), *sy^{cs}* (båda de gammalsyriska handskrifterna), *sa^{ms}* (en sahidisk koptisk handskrift), *bo^{pt}* (en del av den bohairisk koptiska översättningen), *eth* (den etiopiska översättningen).

Kyrkofädrens citat. Till exempel Cl (Klemens av Alexandria), Or (Origenes), Or^{ms} (Origenes refererar till en handskrift med aktuell läsart), Cyp (Cyprianus), Tert (Tertullianus).

De olika textvarianterna i en textvariation separeras med |, och på slutet av längre textvariationer anger redaktörerna de vittnen som stöder den valda texten (*txt*). Textvariationerna i samma vers separeras i sin tur med |.

EXEMPEL PÅ HUR KRITERIER KAN TILLÄMPAS PÅ TEXTPROBLEM

Föredra den läsart som bäst förklarar uppkomsten av andra

Joh 9:4

I Joh 9:4 förekommer två textvariationer där grekiska personliga pronomina varierar mellan första person singular och plural (jfr. ”mig” och ”oss” i svenskan), vilket innebär att texten syftar på antingen Jesus själv eller på Jesus och lärjungarna. Dessa textvariationer måste bedömas tillsammans.

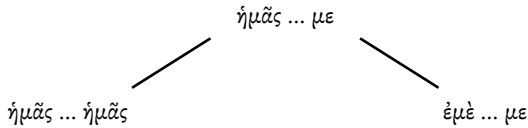
Text (NA²⁸):

ἤμας δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός Ἔμε,
”... måste vi göra hans gärningar som har sänt mig.” (B2000, min kursivering)

Apparat (NA²⁸):

Ἔμε ἰ¹ **8** A C K N Γ Δ Θ Ψ ^{f^{1.13}} 33. 565. 579. 700. 892. 1241. 1424. 1844.
12211 **8** lat sy ly bo^{ms} | *txt* **8**^{66.75} **8*** B (D) L W 070 sa pbo bo | ^F ἡμας **8**^{66.75}
8* L W pbo bo |

Tydligen verkar skrivare ha harmoniserat det ena pronominet till det andra i båda riktningar. Några textvittnen har ἤμας (”vi”) δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός ἡμας (”oss”), medan majoriteten har ἐμέ (”jag”) δεῖ ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τοῦ πέμψαντός με (”mig”). Den text som valts i NA²⁸ (och speglas i B2000) förklarar bäst uppkomsten av de två andra varianterna:

Ser man på båda textvariationerna är det endast Codex Vaticanus (B 03), Codex Bezae (D 05), 070 och den sahidisk koptiska översättningen som inte speglar någon harmonisering.

Gal 3:28

I Gal 3:28 finner vi en textvariation med fyra textvarianter där den fjärde föredras i NA²⁸ (*txt*).

Text:

Ἔίς ἐστε ἐν Χριστῷ

Apparat:

Ἔν ἐστε ἐν Χριστῷ F G 33 | ἐστε Χριστοῦ Φ^{46} κ^c A | ἐστε ἐν (*vel* ἐν?) Χριστοῦ κ^* (*vg^{ms}*) | *txt* ² κ B C D K L P Ψ 0278. 81. 104. 365. 630. 1175. 1241. 1505. 1739. 1881. 2464 $\mathfrak{N}$; CI

Det är mycket troligt att läsarterna 1 och 3, med svagt stöd av textvittnen, har uppkommit från läsart 4 (*txt*). De stöder i så fall indirekt läsart 4. Läsart 2, ἐστε Χριστοῦ, ”ni tillhör Kristus”, kan ha uppkommit som harmonisering till nästa vers, εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ”men om ni tillhör Kristus”. Den valda texten förklarar bäst uppkomsten av var och en av de andra läsarterna.

Föredra den läsart som har starkast yttre stöd

Luk 15:16

I Luk 15:16 finns två textvariationer som bör behandlas tillsammans eftersom bruket av preposition beror på verbet. Om man kombinerar textvariationerna i NA²⁸ finner man följande fyra läsarter:

1) χορτασθῆναι ἐκ Φ^{75} κ B D L *f*^{1.13} 579. 1241. 2542 (e f sa)

2) χορτασθῆναι ἀπο 1241

- 3) γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ A K N P Q Γ Δ Θ Ψ 565. 700. 892. 1424.
 ℓ844. ℓ2211 ℘ lat sy^{ph} bo
- 4) γεμίσαι τὴν κοιλίαν καὶ χορτασθῆναι ἀπὸ W

Majoriteten av textvittnen (läsart 3) ersätter χορτασθῆναι ἐκ, ”äta sig mätt på” med γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ, ”fylla sin mage med” (jfr. NIV, ”fill his stomach with”), medan en handskrift, Codex Washingtonianus (W 032), sammansmälter de två. Den valda läsarten χορτασθῆναι ἐκ har överlägset stöd av en bredd av viktiga textvittnen, vilket är anledning till att UBS-kommittéen har föredragit den.

Föredra den svårare läsarten (*lectio difficilior*)

Matt 5:22

Jesus säger vid ett tillfälle i Bergspredikan att ”den som blir vred på sin broder undgår inte sin dom” (Matt 5:22). Av allt att döma har någon skrivare uppfattat uttalandet som alltför strängt och därför infogat det lilla adverbet εἰκῆ, ”utan orsak”.

Text

ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὁ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

Apparat:

ῥ εἰκη **κ**² D K L W Γ Δ Θ *f*¹⁻¹³ 33. 565. 579. 700. 892. 1241. 1424 ℘ it sy co;
 Ir^{lat} Or^{ms} Cyp Cyr | *txt* **ϕ**⁶⁴ **κ*** B aur vg; Or Hier^{ms} |

Tillägget har troligen gjorts redan på 100-talet och därefter spridit sig bland alla texttyper och har därmed starkt yttre stöd. Den kortare texten, som har stöd av de bästa handskrifterna, är dock helt klart att föredra som *lectio difficilior*.

Matt 27:16–17

Namnet på den fånge som frigavs i Matt 27:16–17, ”Jesus Barabbas”, verkar ha orsakat problem för en (eller flera) skrivare som valt att utelämna ”Jesus” två gånger:

Det fanns just då en känd fånge som hette *Jesus Barabbas* (Ἰησοῦν Βαραββᾶν).

När folket nu var samlat frågade Pilatus: ”Vem vill ni att jag skall frige, *Jesus*

Barabbas (Ἰησοῦν τὸν Βαραββᾶν) eller den Jesus som kallas Messias?³⁴ (B2000, min kursivering)

I båda verserna varierar namnen enligt följande:

v. 16

- 1) Ἰησοῦν Βαραββᾶν: Θ f¹ 700*. 1844 sy^{s,pal mss} arm geo²
- 2) Βαραββᾶν: Ⳁ A B D K L W Γ Δ f¹³ 33. 565. 579. 700^c. 892. 1241. 1424 𐀀
latt sy^{p,h,pal mss} co eth geo¹ slav; Or^{lat} Hier Aug

v. 17

- 1) Ἰησοῦν τὸν Βαραββᾶν : f¹ sy^s Or^{mss} sy^{s,pal mss} arm geo²
- 2) Ἰησοῦν Βαραββᾶν : Θ. 700*. 1844; Or^{lat}
- 3) Βαραββᾶν Ἰησοῦν: 579
- 4) Βαραββᾶν: Ⳁ A D K L W Γ Δ f¹³ 33. 565. 700^c. 892. 1241. 1424 𐀀 latt
sy^{p,h,pal mss} co eth geo¹ slav; (Or^{lat mss})
- 5) τὸν Βαραββᾶν: B 1010; Or

I en kommentar till vers 17 säger Origenes enligt den latinska översättningen av hans verk (den grekiska är inte bevarad) att ”i många handskrifter står det inte att Barabbas också hette Jesus, och det är kanske korrekt”.³⁴ Kyrkofadern fortsätter att förklara varför läsarten ”Jesus Barabbas” inte kan vara riktig – ”I Skrifterna som helhet vet vi att ingen som är en syndare kallas Jesus” – och drar sedan slutsatsen att namnet måste ha lagts till av heretiker.

Origenes ogillade tydligen läsarten ”Jesus Barabbas” eftersom namnet Jesus associerades med en kriminell. Det är precis denna attityd som kan spegla ett motiv för senare skrivare att just utelämna ”Jesus” från texten. Därför är det många textkritiker, kommentatorer och bibelöversättare som föredragit den längre läsarten Ἰησοῦν (τὸν) Βαραββᾶν i vers 16–17, trots att den har svagare textstöd.³⁵ Det är helt enkelt svårare att tänka sig att senare skrivare har hittat på och lagt till namnet ”Jesus” här. Det svaga stödet för den kortare läsarten gör dock textproblemet svårbedömt.

³⁴ *Comm. Matt.* 121 (27:17); GCS, Or 11:255 (min översättning).

³⁵ Svenska Folkbibeln 2015 väljer, till skillnad från B2000, den kortare läsarten i vv. 16–17 och utelämnar ”Jesus”.

Föredra den minst harmoniserande läsarten

Luk 11:2

I Luk 11:2 förekommer flera tillägg till Herrens bön som skrivare importerat från den längre versionen hos Matteus. I Codex Sinaiticus har den förste skrivaren lagt till frasen från Matt 6:10, ”Låt din vilja ske, såsom i himlen så också på jorden.”

En senare skrivare har lagt till ännu en fras från Matt 6:13 i marginalen: ”Rädda oss från det onda.”

Föredra den läsart som bäst överensstämmer med författarens stil

Gal 5:24

I Gal 5:24 finns variation mellan τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ (Kristus Jesus) och τοῦ Χριστοῦ (Kristus):

Text

οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ °[Ἰησοῦ]

Apparat

° Φ ⁴⁶ D F G K L 0122*². 81. 104^c. 365. 630. 1505. 2464 $\mathfrak{M}$ latt sy | *txt* $\aleph$ A B
C P Ψ 0122¹. 0278. 33. 104*. 1175. 1241. 1739. 1881. ℓ 249 co

Det är mycket vanligt att titlar och heliga namn (*nomina sacra*) expanderas i texttraditionen, men det förekommer också att skrivare av misstag utelämnar dem (här: X $\bar{Y}$ I $\bar{Y}$ eller X $\bar{Y}$). Den ”västliga” och bysantinska texten stöder den kortare läsarten, medan den ”alexandrinska” texten stöder den längre.

Intern kritik som relaterar till författarens stil talar starkt för den kortare läsarten:³⁶ 1) Paulus använder frasen i 1 Kor 15:23 (οἱ τοῦ Χριστοῦ); 2) den bestämda artikeln (τοῦ) används aldrig med Χριστοῦ Ἰησοῦ i Paulus oomtvistade brev; 3) Paulus använder på flera andra

---

³⁶ Dessa argument framförs av Stephen C. Carlson, *The Text of Galatians and Its History*, WUNT II.385 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2015), 134–136.

ställen det enkla Χριστοῦ när han syftar på att tillhöra Kristus (Gal 3:29; 1 Kor 1:12; 3:23; 15:23; 2 Kor 10:7); 4) ordföljden Ἰησοῦ Χριστοῦ (Jesus Kristus) är mer vanlig när båda namnen skrivs ut. I NA²⁸ står Ἰησοῦ inom hakparentes för att indikera redaktörernas osäkerhet. I B2000 föredrar översättarna ”Kristus Jesus”, men i Svenska Bibelsällskapets provöversättning lyder texten ”Kristus”.³⁷

AVSLUTNING – SKATTER ATT UPPTÄCKA

Jag har här försökt ge en översiktlig introduktion till nytestamentlig textkritik som tar hänsyn till den senaste forskningen och trender inom fältet.³⁸ Många är de som införskaffar ett exemplar av Nestle-Alands *Novum* för att först och främst komma åt den grekiska texten som alltför ofta tas för självklar och därmed riskerar att bli en ny ”standardtext” som *Textus Receptus* på sin tid. Informationen bakom de många symbolerna i den komplexa textkritiska apparaten förblir i värsta fall ett kuriöst inslag som inte tilldrar något större intresse. Men den som lärt sig navigera den textkritiska apparaten kommer där att upptäcka skatter som kan berika exegesen och förståelsen för kyrkans historiska och teologiska utveckling. Här finns spännande öppningar i texten mot olika tolkningar speglade i en mångfald av läsarter, textvarianter från handskrifter på grekiska eller andra språk, eller från tolkare som citerat från handskrifter eller ur minnet.

Till sist har jag gett exempel på hur ett antal kriterier kan tillämpas på textproblem i praktiken. Inga kriterier kan dock tillämpas mekaniskt, de måste vägas mot varandra, och varje textproblem kan ha sin unika

---

³⁷ När tiden var inne... *Provöversättning av Lukasevangeliet 9–19 och Galaterbrevet* (Uppsala: Bibelsällskapets förlag, 2015). Jag har medverkat med en textkritisk utredning i arbetet med provöversättningen där jag förordat den kortare läsarten.

³⁸ För en omfattande översikt, se Ehrman och Holmes (red.), *The Text of the New Testament in Contemporary Research: Essays on the Status Questionis*, 2:a uppl., NTTSD 42 (Leiden: Brill, 2013).

lösning. Textkritik är inte bara en vetenskap utan en konst och ett hantverk som kräver både övning och erfarenhet – något som Bruce M. Metzger, en av 1900-talets mest tongivande textkritiker, uttrycker väl i sin klassiska handbok om ämnet:

To teach another how to become a textual critic is like teaching another how to become a poet. The fundamental principles and criteria can be set forth and certain processes can be described, but the appropriate application of these in individual cases rests upon the student's own sagacity and insight. With this caveat in mind, the beginner will know how to estimate the following simplified description of text-critical methodology.³⁹

---

³⁹ Bruce M. Metzger, *The Text of the New Testament*, 3:e uppl. (Oxford: Oxford University Press, 1992), 211.